

PRAWA I OBOWIĄZKI OBYWATELA

Najważniejszym aktem prawnym w Rzeczypospolitej Polskiej jest Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 roku. Owa Konstytucja jest zbiorem przepisów mówiących między innymi o prawach i obowiązkach obywateli, które są opisane w II rozdziale WOLNOŚCI, PRAWA I OBOWIĄZKI CZŁOWIEKA I OBYWATELA.

KONSTYTUCJA RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

z dnia 2 kwietnia 1997 r.

PREAMBUŁA

W trosce o byt i przyszłość naszej Ojczyzny,
odzyskawszy w 1989 roku możliwość suwerennego
i demokratycznego stanowienia o Jej losie,
my, Naród Polski - wszyscy obywatele Rzeczypospolitej,
zarówno wierzący w Boga
będącego źródłem prawdy, sprawiedliwości, dobra i piękna,
jak i nie podzielający tej wiary,
a te uniwersalne wartości wywodzący z innych źródeł,
równi w prawach i w powinnościach wobec dobra wspólnego
- Polski,
wdzięczni naszym przodkom za ich pracę, za walkę
o niepodległość okupioną ogromnymi ofiarami, za kulturę
zakorzenioną w chrześcijańskim dziedzictwie Narodu
i ogólnoludzkich wartościach,
nawiązując do najlepszych tradycji Pierwszej i Drugiej
Rzeczypospolitej,
zobowiązani, by przekazać przyszłym pokoleniom wszystko,
co cenne z ponad tysiącletniego dorobku,
złączeni więzami wspólnoty z naszymi rodakami rozsiętymi
po świecie,
świadomi potrzeby współpracy ze wszystkimi krajami dla
dobra Rodziny Ludzkiej,
pomni gorzkich doświadczeń z czasów, gdy podstawowe
wolności i prawa człowieka były w naszej Ojczyźnie tamane,
pragnąc na zawsze zagwarantować prawa obywatelskie,
a działaniu instytucji publicznych zapewnić rzetelność
i sprawność,
w poczuciu odpowiedzialności przed Bogiem lub przed
własnym sumieniem,
ustanawiamy Konstytucję Rzeczypospolitej Polskiej
jako prawa podstawowe dla państwa
oparte na poszanowaniu wolności i sprawiedliwości,
współdziałaniu władz, dialogu społecznym oraz na zasadzie
pomocniczości umacniającej uprawnienia obywateli i ich
wspólnot.
Wszystkich, którzy dla dobra Trzeciej Rzeczypospolitej tę
Konstytucję będą stosowali,
wzywamy, aby czynili to, dbając o zachowanie przyrodzonej
godności człowieka,
jego prawa do wolności i obowiązku solidarności z innymi,
a poszanowanie tych zasad mieli za niewzruszoną podstawę
Rzeczypospolitej Polskiej.

ZASADA GODNOŚCI CZŁOWIEKA JAKO ŹRÓDŁO KONSTYTUCYJNYCH PRAW I WOLNOŚCI

Fundamentem konstytucyjnych praw i wolności jest zasada godności człowieka, przywołana zarówno we Wstępie do Konstytucji RP („Wszystkich, którzy dla dobra Trzeciej Rzeczypospolitej tę Konstytucję będą stosowali, wzywamy, aby czynili to, dbając o zachowanie przyrodzonej godności człowieka, jego prawa do wolności i obowiązku solidarności z innymi...”), jak i w jej artykule 30. Stanowi on, że godność jest przyrodzoną (czyli wynikającą z bycia człowiekiem) i niezbywalną (czyli taką, której człowiek nie może być pozbawiony) cechą człowieka, jest nienaruszalna oraz pozostaje źródłem wolności i praw człowieka i obywatela. Wspomniany artykuł nakłada także na władzę publiczną obowiązek poszanowania i ochrony godności człowieka.

Na gruncie prawa nie da się sformułować precyzyjnej definicji pojęcia „godność”, jest to raczej temat debat filozoficznych. Można jednak zwrócić uwagę na kilka najważniejszych elementów tej zasady:

- **źródłem godności człowieka jest prawo naturalne**, a więc przysługuje ona człowiekowi niezależnie do tego, czy prawo stanowione wprost odwoła się do tej zasady;
- **jest nienaruszalna** – człowiek nie może się jej zrzec, nie może jej także znieść, ograniczyć czy zawiesić prawodawca;
- **przysługuje ona każdemu człowiekowi** w jednakowym stopniu, bez względu na płeć, rasę, narodowość, obywatelstwo, wykształcenie, wyznawaną religię czy pozycję społeczną;
- **stanowi fundament porządku konstytucyjnego**. W tym kontekście inne normy i wartości zawarte w tym porządku muszą być odnoszone do zasady godności.

WOLNOŚCI I PRAWA OSOBISTE

Zostały one wymienione w art. 38-56 Konstytucji RP. Większość z nich przysługuje każdemu, kto znajdzie się pod władzą państwa polskiego. Mamy więc tutaj do czynienia nie tyle z prawami obywatelskimi, ile prawami człowieka.

Oto niektóre z nich:

Prawa i wolności	Regulacje konstytucyjne [fragmenty]
Prawo do życia	Art. 38 – <i>Rzeczypospolita Polska zapewnia każdemu człowiekowi prawną ochronę życia.</i>
Nietykalność osobista	Art. 40 – <i>Nikt nie może być poddany torturom ani okrutnemu, niehumanitarnemu lub poniżającemu traktowaniu i karaniu. Zakazuje się stosowania kar cielesnych.</i> Art. 41 ust. 1 – <i>Każdemu zapewnia się nietykalność osobistą i wolność osobistą.</i> Art. 50 – <i>Zapewnia się nienaruszalność mieszkania. Przeszukanie mieszkania, pomieszczenia lub pojazdu może nastąpić jedynie w przypadkach określonych w ustawie i w sposób w niej określony.</i>
Prawo do rzetelnej procedury sądowej	Art. 45 ust. 1 – <i>Każdy ma prawo do sprawiedliwego i jawnego rozpatrzenia sprawy bez nieuzasadnionej zwłoki przez właściwy, niezależny, bezstronny i niezawisły sąd.</i>
Prawo do ochrony prywatności	Art. 47 – <i>Każdy ma prawo do ochrony prawnej życia prywatnego, rodzinnego, czci i dobrego imienia oraz do decydowania o swoim życiu osobistym.</i> Art. 49 – <i>Zapewnia się wolność i ochronę tajemnicy komunikowania się.</i> Art. 48 ust. 1 – <i>Rodzice mają prawo do wychowania dzieci zgodnie z własnymi przekonaniem. Wychowanie to powinno uwzględniać stopień dojrzałości dziecka, a także wolność jego sumienia i wyznania oraz jego przekonania.</i>
Wolność przemieszczania się	Art. 52 ust. 1 – <i>Każdemu zapewnia się wolność poruszania się po terytorium Rzeczypospolitej Polskiej oraz wyboru miejsca zamieszkania i pobytu.</i> Art. 52 ust. 2 – <i>Każdy może swobodnie opuścić terytorium Rzeczypospolitej Polskiej.</i>
Wolność sumienia i religii	Art. 53 ust. 1 – <i>Każdemu zapewnia się wolność sumienia i religii.</i>
Wolność wyrażania opinii i poglądów	Art. 54 ust. 1 – <i>Każdemu zapewnia się wolność wyrażania swoich poglądów oraz pozyskiwania i rozpowszechniania informacji.</i>

WOLNOŚCI I PRAWA POLITYCZNE

Zostały one zawarte w art. 57-63. Przysługują przede wszystkim obywatelom polskim. Obejmują m.in.:

- prawa związane z udziałem w życiu publicznym (prawo do głosowania w wyborach i referendach, prawo do kandydowania w wyborach, prawo do inicjatywy ustawodawczej, prawo do uzyskiwania informacji o działalności organów władzy publicznej oraz osób pełniących funkcje publiczne; prawo do składania petycji);
- wolność zgromadzeń, obejmująca swobodę ich organizowania oraz uczestniczenia w nich;
- wolność zrzeszania się, obejmująca swobodę zakładania partii politycznych, związków zawodowych, organizacji pracodawców, stowarzyszeń.

WOLNOŚCI I PRAWA EKONOMICZNE, SOCJALNE I KULTURALNE

Ustalanie katalogu tych praw budziło wielkie kontrowersje polityczne w trakcie prac nad nową konstytucją. Ostateczne rozwiązania są dość ostrożne i nie mogą być stosowane bezpośrednio. Konstytucja w tym zakresie określa bardziej zasady polityki państwa niż prawa jednostki, często też szczegółowe regulacje pozostawia ustawodawcy. W art. 64-76 Konstytucji RP zostały wskazane wolności i prawa ekonomiczne, socjalne i kulturalne, z których najważniejsze to:

Prawa i wolności	Treść regulacji
Prawo do własności	<i>Zgodnie z art. 64 Konstytucji RP każdy ma prawo do własności, innych praw majątkowych oraz prawo dziedziczenia, które podlegają równej dla wszystkich ochronie prawnej.</i>
Uprawnienia pracownicze	<i>Obejmują: wolność wyboru i wykonywania zawodu oraz wyboru miejsca pracy, prawo do minimalnego wynagrodzenia, prawo do bezpiecznych i higienicznych warunków pracy oraz prawo do wypoczynku.</i>
Prawo do zabezpieczenia społecznego	<i>Przysługuje ze względu na niezdolność do pracy ze względu na chorobę lub inwalidztwo, osiągnięcie wieku emerytalnego oraz na wypadek bezrobocia.</i>
Prawo do ochrony zdrowia	<i>Art. 68 daje każdemu prawo do ochrony zdrowia oraz określa, że „obywatelom, niezależnie od ich sytuacji materialnej, władze publiczne zapewniają równy dostęp do świadczeń opieki zdrowotnej, finansowanej ze środków publicznych”.</i>
Prawo do nauki	<i>Art. 70 Konstytucji RP daje prawo do bezpłatnej nauki w szkołach publicznych (wyjątek dotyczy niektórych form kształcenia w szkołach wyższych), wprowadza także obowiązek nauki do 18. roku życia.</i>
Prawo do informacji o stanie i ochronie środowiska	Zgodnie z art. 74 ust. 3 Konstytucji RP przysługuje ono każdemu. Artykuł ten nakłada na władze publiczne obowiązek ochrony środowiska, zapewnienia obywatelom bezpieczeństwa ekologicznego oraz wspierania działań obywateli na rzecz ochrony i poprawy stanu środowiska.

OGRANICZENIA PRAW I WOLNOŚCI

Prawa i wolności obywatela we współczesnym świecie podlegają ograniczeniom, między innymi ze względu na prawa i wolności innych osób lub inny ważny interes publiczny (np. bezpieczeństwo państwa). Zakres tych ograniczeń nie może być jednak efektem arbitralnych decyzji władzy, lecz powinien wynikać z istniejących regulacji prawnych i podlegać kontroli parlamentu.

KONSTYTUCYJNE OGRANICZENIA PRAW I WOLNOŚCI

Art. 31 ust. 3 wskazuje na przesłanki, które mogą być podstawą do wprowadzenia ograniczeń w korzystaniu z konstytucyjnych praw i wolności. Dotyczą one sześciu chronionych konstytucyjnie wartości:

- ochrona środowiska,
- zdrowie publiczne,
- moralność publiczna,
- wolność i prawa innych osób,
- bezpieczeństwo państwa,
- porządek publiczny.

Ponadto takie ograniczenia mogą być wprowadzone tylko w drodze ustawy i tylko w taki sposób, aby „nie naruszały istoty praw i wolności”.

OBOWIĄZKI OBYWATELSKIE W KONSTYTUCJI RP

Katalog obowiązków obywatelskich, zapisanych w Konstytucji RP, jest stosunkowo ograniczony. Art. 82 nakłada na obywateli polskich **obowiązek wierności Rzeczypospolitej** oraz troski o jej dobro wspólne. Zgodnie z art. 85 obowiązkiem obywatelskim jest także **obrona Ojczyzny**. Ponadto każdy ma **obowiązek przestrzegania polskiego prawa** (art. 83), **ponoszenia ciężarów i świadczeń publicznych**, w tym podatków (art. 84), oraz **dbałości o stan środowiska** i ponoszenie odpowiedzialności za spowodowane przez siebie jego pogorszenie (art. 86).

PODSUMOWANIE

System praw i wolności obywatelskich obowiązujących w Polsce po uchwaleniu Konstytucji RP z 1997 roku nawiązuje do wypracowanych po II wojnie światowej międzynarodowych systemów ochrony praw człowieka i obywatela. W rozdziale II ustawy zasadniczej wyróżniono więc kolejno wolności i prawa osobiste, następnie polityczne oraz ekonomiczne, socjalne i kulturalne. Artykuły 82-88 Konstytucji RP określają obowiązki obywateli wobec państwa.